

L'àrea del mot gascó, occità i alt-aragonès degué penetrar un poc en valls pirinenques catalanes. I no sols en altre temps o en la toponímia, on hi ha *Els Broncs*, clotada plena d'arbres i roques cap amunt del Bac d'Abella a l'alta Vall de Camprodon. A Vila-llonga de Ter —em diu Mn. Julià Pascual— l'usa encara quasi tothom per a branquillons, els caps de branca i petits rebrots dels baixos deixant corona; fins i tot l'usa algú per a quelcom d'un poc més d'entitat: «els arbres-blancs tenen els *bròncs* molt forts»: no és molt conegut però ell mateix se sorprendé un dia dient-ho i un altre se li queixa que *ha rebut una broncada als dits*.

Hi ha així mateix a d'altres bandes un mot que sembla derivat d'això amb sufix *-al*. *Broncal* és el nom d'una planta determinada, que em descriviren a Pinyana de Flamicell (1957) resumint-ho «és una planta que té certa semblança amb el *musgo*»; però deu ser una herba més vistent i útil que la molsa —amb la qual tindrà alguna coincidència parcial— car el nom de *Serra o Serrat del Broncal* es repeteix a molts pobles del Pallars Sobirà i Jussà, des de Pinyana per Bretui fins al cap de la Vall d'Aneu (a Isavarre, 1962); i Krüger va anotar *bronal* «Erika» (o sigui bruc baix) a tota la Vall Ferrera (Tor, Noris i Tirvia) (*Die Hochpyr. A*, I, 14 i 55); segueix encara més al Sud car tenim el col·lectiu *Lo Broncalà(r)* i *Les Broncalà(r)s* a Rivert, que ja és de la Conca de Tremp.

En altres valls veïnes, amb difusió encara més ampla, veiem una forma un poc diferent, però que sembla referir-se a la mateixa mata: *DAG. brocal* «planta de fulles i flors molt petites en els Pirineus» com a propi d'Andorra, i jo tinc anotat *brocal* a Bof, a Seurif (V. d'Assua) i a Areny, que és a la Ribagorçana però ja més avall dels Congostos de Sopeira; l'he vista i és realment la salabruca o bronsa, o sigui l'anomenat 'bruc femella'. Ací tenim evidentment la variant corresponent al cat. i gc. pirinenc *bròc*, la variant pirinenca de *BRUC*, però que és degué encreuar amb el mot *bronc* a la resta del Pallars.

Notem ara que aquest *bronc* pirinenc se separa essencialment del cast. *bronco* en tant que aquest és adjectiu (no pas substantiu), i que és més antic i mot més important: apareix en molts autors des de c. 1490, aplicat a persones (A. de Palencia, Cervantes, Aldrete), a la terra seca (J. de Villaviciosa; i avui a Astúries, Rato), i també a la fusta aspra i trencadissa o a d'altres productes vegetals (Villegas; Aranzel de 1782, etc.). De tota manera degué resultar d'aquest últim ús per adjectivació del nostre substantiu *bronc(o)*. Veg. detalls i proves de tot això en *DCEC* I, 520 i IV, s. v. Des del castellà degué ser imitat en català, i potser ja des d'un poc antic, en les terres castel·lonenques, car es tracta encara de l'aplicació a un vegetal i amb el sentit de 'fràgil': «la boga --- és una herba fàcil de collir-la, puix amb qualsevol mandíbula dentada pot segar-se, per ésser la canya prima i bronca», J. Porcar (*BSCC* XIV, 247).

DERIV.: *Bronca* cast. [1886] 'baralla', d'on català *bronca*, mot més aviat murriesc i ajargonat (*AlcM*);

d'on cast. *abroncar* [1891],² que també ha passat amb aquest caràcter al català.³ Més arrelada i segurament més antiga és la derivació innovada pel català *esbrincar*⁴ que trobem ja en bons escr. Renaix. [Lab. 1839, *DBal.*, *DAmengual*, *AlcM*, on cal separar els §§ 2, 3, 6 dels §§ 1, 3, 4, que semblen ser un altre mot] segurament afavorida per vells parònims catalans (*esbrocar*, *esvorancar*) (si bé manca encara Belv., *DTorra*, *DFiguera*). També és un poc més antic el derivat de *bronca*: *bronquina*, que en cast. ja apareix c. 1750; en català ja el registra Belv. (1803) i l'usà B. C. Aribau en uns versos catalans que endreçà a Prim el 1843: «carat, quina feina 'n feres d'aquells tontos maileits / que volen moure *bronquina* / quan volen estar tranquils» [1803 Belv., 1839 Lab., Montoliu, *BCAribau*, p. 284].⁵ *Bronquinejar*, *bronquínols* [1839, Lab.]; *bronquinoso* cast. és americanisme, junt amb l'andalús *bronquis*; Toro G., *BRAE* VII, 302.

¹ Cal esborrar l'altra autoritat que en dóna *AlcM*, car el que usa Ausiàs Marc és el conegut adjectiu trobadoresc o apoveçalat *embronc*, *-ouca*, 'inclinat, encorbat' que alguna mala ed. ha partit erròniament com si fos *aquell qu'en bronc està*. És mot de sentit enterament diferent (parent del fr. *broncher* 'ensopegar', potser no del tot mancat de relació amb això, però en tot cas llunyana i indirecta, i al capdavall mot occità, de catalanitat molt problemàtica); ja el mateix *AlcM* separa i interpreta bé el mateix passatge en l'article *embronc*. Com a continuació del fr. *broncher* i oc. ant. *s'embroncar* «s'inclinar, se baïsser» es va usar també algun cop aquest verb en cat. ant.: «li donà tan gran colp de la spasa pel cap, que lo marquès, *embroncant-se*, tot abraçant lo coll, cuydà caure del cavall», *Curial* (*NCl* I, 145). És impossible fonèticament (per la *b-* i per la no sonorització de *n'c*) i fins morfològicament que això vingui de *PRONUS* o **PRONICARE*: és en va que Leite de V. (*RLus*. xxvi, 117) citi un *ambróo* (i *amprom*) en Viterbo, mots dubtosos i inutilitzables no havent estat mai comprovats amb la crítica i desconfiança que mereixen. — ² Estébanez Calderón, *Escenas Andaluzas*, ed. 1926, pp. 185, 202, 208. —

³ En caló barceloní pur *abroncar-se la mongeta* 'moure's gresca, engagar-se una baralla'; parlant d'un *baranda*: «si bé és veritat que tenen la mà trencada en això de tirar tremendes, encara no s'*abronca* la mongeta, ja es fan fonedissos i diuen a la dona: xapasquet, que ve el gànguil (el municipal)» és el que PCoromines sentia a Montjuïc a un company de calabós i ho escrivia a JMassó i Torrents, 15-II-1897. — ⁴ Amb el postverbal *esbronc*: «durant aquestos balls de disfresses, aquells que tenen la teulada de vidre fugen, com esperitats, dels frares, que'ls amenassen d'un *esbronc*», Montanyà, *Top. Mèd. de Ponts*, p. 199. — ⁵ I Pitarra (c. 1870): «veyam si hi haurà més *bronquines*» (*Ous del dia*, en *Singlats Poètics*, p. 258).

Bronco- (cpts.), V. *bronqui* *Brondar* (*brondo*), V. *bassetja* *Bronja*, *bronzada*, V. *brotxa*